

SALAMON MAGYAR KIRÁLY LÁNYÁNAK HISTÓRIAJA.

A Magyar Könyvszemle legutóbbi számában DR. LUKCSICS Pál ismerteti a turini kir. könyvtár egy kéziratát, mely SALAMON magyar király lányának csodálatos, regényes történetét tárgyalja.

Az 1904 iki tűzvész annyira megrongálta a szóbanforgó kéziratot, hogy könnyen érthető, ha LUKCSICS nem tudván elolvasni a végét, hol a szerző megnevezi magát, nem ismerte fel benne Jean WAUQUELINnek, egy XV. századi flandriai kompilátornak a művét, melyet Hermann SUCHIER már 1884-ben kiadott a *Société des Anciens Textes Français* c. vállalatában, az *Oeuvres Poétiques* de Philippe de REMI, sire de BEAUMANOIR I. kötetének függelékében.

A LUKCSICS Pál által leírt kézirat már a tűzvész előtt is csonka volt, mert valaki a kézirat miniatürjeit kitepte és így a szöveg jelentékeny részeit megsemmisítette, úgy hogy már maga SUCHIER is csak csonka állapotban tudta kiadni a szöveget, melynek úgy látszik a turini az egyetlen kézírata. LUKCSICS leírásából kiderül, hogy a kéziratot a tűzvész még jelentékenyebben megrongálta, egyes részeit elpusztította, másokat olvashatatlanná tett. De ha SUCHIER kiadása nem őrizte volna meg a szöveget korábbi terjedelmében, még akkor is lehetne pótolni a veszteséget; ugyanis a Magyar Tudományos Akadémia kézirtárában megtalálható ennek a régebbi szövegnek egy másolata, melyről a borítékján található címzés alapján mondhatjuk, hogy TOLDY Ferenc számára készült és a bejegyzések szerint, egy bizonyos OLIVIERI műve. (Helyszáma nincs.)

De még így is a SUCHIER közölte szöveg van annyira érdekes történeti szempontból, hogy itt újra foglalkozzunk vele, mert tudtommal a magyar irodalomban még nem esett szó erről a magyar vonatkozású regényes történetről.

Jean WAUQUELIN, ki a történet végén megnevezi magát, («je suy nommé Jehan WAQUELIN», más műveiben *Wauquelin* v. *Waucquelin* néven szerepel) «translateur et escripvaing de livres» JÓ FÜLÖP burgundiai herceg udvarában. Monsban lakik 1445-től 1452 szept. 7-én bekövetkezett haláláig.

Művei: *Histoire d'Alexandre le Grand*, a középkori Sándor-regény prózai átdolgozása (1446), Galfrid de MONMOUTH közismert *Historia regum Britanniae*-jének francia fordítása (1445), Jacques de GUYSE *Annales Hannoniae*-jének francia fordítása (1446 — 1448), mely 1531-ben *Illustrations de la Gaule Belgique* címen nyomtatásban is megjelent, DYNTER *Chronica ducum Lotharingiae et Brabantiae* c. művének fordítása (1447), (kiadta: DE RAM a *Collection des Chroniques Belges* c. vállalatban), Girard de ROUSSILLON, verses chanson de geste prózai átdolgozása (1447), (kiadta: DE MONTILLE, Paris 1880), *Belle Hélène de Constantinople*, 1448 prózai regény, Gilles de ROME *Gouvernement des Princes*-jének fordítása (1450) és végül a szóbanforgó prózai regény, melynek SUCHIER hősnőjéről és verses eredetijéről a *La Manekine* nevet adja.

WAUQUELIN ugyanis itt, mint másutt, csak a kompilátor szerepét játssza, megfelelőve kora, a XV. század követelményeinek, mely a korábbi verses regények, románok és chanson de geste-ek prózai átdolgozásának korszaka. Nem tett egyebet, mint Philippe de REMI, sire de BEAUMANOIR *La Manekine* c. verses regényét ültette át sajátos pikárd tájszólású francia prózájába. Ő maga is megnevezi forrását a regény elején, de ő, talán tévesen olvasva mintájának egyik kéziratában a szerző rövidített formájú nevét (Philippe de REM), Philippe de FINI-nek hívja.

Maga a történet a csonkakezü királyleánynak a folklórebán szerte-széjjel elterjedt meséjét dolgozza fel¹ és LUKCSICS tartalmi

¹ SOLYMOSSY Sándor barátom kérésére összeállította *Levágott kezű leány* (La fille du roi de Hongrie) meséjének bibliográfiáját. Ime:

BOLTE-POLIVKA: Anmerkungen zu *Grimm's* Kinder- u. Hausmärchen. I. köt. 19—20; 21. sz. meséhez u. o. 165—188. (kivált: 168. l. A² variáns!); u. o. a 31. sz. meséhez 295—311. l. — II. köt. 65. sz. meséhez 45—56. l.

PERRAULT: Peau d'âne (roi de Hongrie).

közléséből is kivehető, hogy több mesetípus összeolvadása, melyben könnyű felismerni többek között a *Berthe aux Grands Pieds*, a becsempészett királyné meséjének egyes elemeit is. Tudjuk, hogy *Berthe aux Grand Pieds*, az üldözött ártatlan királyné története is Magyarországra van lokalizálva a középkori verses regényekben (l. erről KARL Lajos, *Ethnographia* 1909), mert valószínűleg a halála után sokat túrt és szenvedett Magyarországi SZENT ERZSÉBET alakja benne élt az európai köztudatban; így kaptak ezek a nemzetközi mesetárgyak magyar történeti színezetet, s így lett többek között NAGY KÁROLY anyja is magyar királyleányá!

Philippe de REMI *Manekine*-je is ehhez a mesetípushoz tar-

BÉDIER: Les fabliaux 117. l. és 2 jegyz.

Erw. ROHDE: Der griechische Roman 420. l.

Reinh. KÖHLER: Kl. Schriften. I. 189. és 420. l.

APOLLONIUS: népkönyv. (R. M. Kvtár.)

« Gesta Romanorumban.

« « « külön: cap. 56.

Emm. COSQUIN: Contes pop. de Lorraine 28. sz. «Le taureau d'or». V. ö. jegyzetekkel I. U. o. 78. sz. is!

Arch. für slav. Philologie XXI. 288. l. 13. sz.

« « « « XIX. 251.

SUCHIER: *Romania* XXX. 519.

Pavle POPOVIĆ: Die Manekine in der südslav. Lit. Zschr. f. rom. philol. 1908. 312 + ll.

SOLYMOSSY Sándor: *Ethnographia* 1920. 67. l.

CHAUVIN Bibliogr. des ouvrages arabes. VI. köt. 169—170.

Mitt. d. Schlesisch. Gesellsch. f. Volkskunde. V. k. 1908. Heft 19, S. 30 +; Heft 20, S. 30 +.

A magyar meseszövegek közül SOLYMOSSY szerint e típusba valók (Aarne tip. rendszer 510. B. sz. szerint):

Kisf. Társ. M. Népkölt. Gyűjt. IX. köt. 23, 24, 25. és 31. számok, X. köt. 40. sz. XII. köt. 5. sz. 107. l. XIII. köt. 67. sz.

M. Nyelvőr: XVIII. 283. l.

« « XIX. 523. l.

GAAL György: M. Népmesék II. 15. sz.

« « « « III. 52. sz.

ERDÉLYI János: Népdalok és mondák III. 2. sz.

PINTÉR Sándor: Palóc mesék 12. sz.

ISTVÁNFFY Gy.: Palóc mesék a fonóból 6. sz.

V. ö. még: Heinr. DÄUMLING: Studie über den Typus des «Mädchens ohne Hände» innerhalb des Konstanzcyklus. (Diss. München, 1912. 114. l.)

tozott, hösnője szintén magyar királyleány, azonban itt még a történeti adatok korántsem oly határozottak és pontosak, mint utánzójánál, Jean WAUQUELINNÉL. Philippe de REMI nem nevezi meg a magyar királyt, a királynét pedig a Magyarországgal szomszédos Arménia királyának teszi meg. A leány maga, mint WAUQUELINNÉL a francia JOIE nevet viseli (nem JONE = JANKA, mint LUKCSICS írja), akit aztán a helyette elégetett bábról *la Manekin*nek neveznek el. (Maga a regény tudákosan a «manca» = csonka szóból magyarázza a nevet).

Ezzel szemben Jean WAUQUELINNÉL a következő adatokat találjuk. A királyt SALAMONNAK hívják; feleségét GIZELLÁNAK, aki HENRIK német császár leánya: «Et ce bien nous apparra en la deduction de ceste histoire jadis composee en rime par ung nommé Phelippe de FINI. Laquelle se commenche en telle manière: Jadis ot ung roy en la terre de Hongherie, moult vaillant homme et prudent, tresbien adrechies en toutes proësches et vaillandises. Lequel, selonc ce que j'ay peult ymaginer par autres histoires, fu nommez SALOMON et regnoit ou temps de l'incarnation de nostre seigneur JHESUCHRIST mil soissante quinze ou environ. Cestui roy en sa jonesse ot grandes guerres a l'encontre de l'empereur HENRI d'Allemagne, mais finablement ledit empereur lui donna sa fille en mariage, par lequel mariage la pais se fist, et estoit la damme nommee GISLE, femme de tresgrant prudence...» (chap. II.)¹

Ehhez még a következő megjegyzést teszi Jean WAUQUELIN «Laquelle dit que cestui roy SALOMON, selonc ce que diient les histores et tiesmoignent, des Hongres fu le troixysme roy

¹ És ez jól ki fog tűnni ennek a történetnek folyamán, melyet hajdan egy bizonyos Phelippe de FINI írt. Amely így kezdődik: «Hajdanában volt egy király Magyarország földjén, aki igen vitéz és okos ember volt, igen jártas mindenféle vitézi és hősi dolgokban. Ezt, mint ahogy el tudtam gondolni más történetek nyomán, SALAMONNAK hívták, uralkodott pedig a mi urunk J. KR. megtestesülésének 1075-ik esztendejében vagy a körül. Ez a király fiatalságában háborúsgban élt HENRIK német császárral, de végre a megnevezett császár hozzáadta leányát feleségül, mely házasság által a béke létrejött és az asszonyt GIZELLÁNAK hívták, aki igen okos... asszony volt».

XPESTIEN, dont le premier fu nommez ESTIEVENE, le second PIERE, et le tierch fu cestui dont est le procès.» (Chap. II.)¹

Mindebből az látszik, hogy WAUQUELIN igyekezett mintája meseszerű adatait történetileg lokalizálni. Ezek a legendás történetek a középkorban teljes történeti hitelt élveztek; érthető, ha WAUQUELIN megpróbálja a történeti hátteret jobban meghatározni. De hogyan jut eszébe mesebeli magyar királyt SALAMONNAL azonosítani?

A támaszpontot erre nyilván az adhatta, hogy Philippe de REMI verses regénye ORBÁN pápát említi, mint akinek közbenjárására minden jóra fordul. Ez az ORBÁN pápa pedig csakis II. ORBÁN pápa lehet, kinek személye és reformjai, továbbá a keresztes-hadjáratok megindítása körül játszott szerepe mély nyomokat hagyott az európai köztudatban. Már most WAUQUELIN keresett vele egy körülbelül egykorú magyar királyt és SALAMONT találta meg, ki szerinte 1075 körül uralkodott. Valójában uralkodása éveit 1063 és 1074 közé esnek, 1087 táján tűnik el külföldi kóborlásai alatt. II. ORBÁN is körülbelül ebben az időben ült a pápai széken, 1088-tól 1099-ig. Így sikerülvén megállapítania a kronológiát, a többi könnyű feladat volt. SALAMON felesége, HENRIK német császár leánya WAUQUELINNÉL ép úgy, mint a történeti valóságban; igaz, hogy nem GIZELLÁNAK hívták, hanem JUDITNAK, GIZELLA nevet a magyar királynék közül csak SZENT ISTVÁN felesége viseli. Ez tehát WAUQUELIN nyilvánvaló tévedése.

Avagy talán WAUQUELIN történeti forrásának kell tulajdonítanunk ezt a tévedést? Ez a forrás mindenesetre valamely eddig ismeretlen nyugati krónika vagy más történeti munka lehetett, még pedig határozottan németpárti mű, mert csak egy német császárpárti történetírótól származhat WAUQUELINNEK az az érdekes megjegyzése, hogy Magyarországnak csak három keresztény királya volt SALAMONIG: SZENT ISTVÁN, PÉTER és SALAMON. Kiküszöböli tehát nemcsak a mindenesetre gyanús kereszténységű ABA SÁMUEL,

¹ Amely azt mondja, hogy ez a SALAMON király, amint a történetek mondják és tanúsítják, a magyaroknak harmadik keresztény királya volt, kiknek elseje volt ISTVÁN, második PÉTER, és a harmadik volt az, akiről most szó van.

hanem I. ENDRÉT, SALAMON apját és I. Bélát is, aki pedig vérbe fojtotta az alatta kitört pogány lázadást.

De ezekkel a megjegyzésekkel aztán ki is merítettük a WAUQUELIN-féle átdolgozás magyar vonatkozású adatait. Amit ezenkívül még WAUQUELIN hozzátett eredetijéhez, az mind Flandria vagy Franciaország történetéhez kapcsolódik.

Van azonban WAUQUELINnek egy olyan megjegyzése, amely még közelebbi vonatkozásba hozza MANEKINE-jét Magyarországgal. Kiderül ugyanis az utolsó fejezetből, hogy WAUQUELIN ezt a prózai átdolgozását Jehan de CROY megbízására készítette.

«Prendez en gre ceste matere, telle que je l'ay sceau composer au commandement de mondit seigneur Jehan de CROY devant dit.»¹

Már SUCHIER is megjegyzi, hogy Jehan de CROY-t, Chimay grófját, aki különben nagy könyvbarát és irodalompártoló úr volt egyéni érdeklődés is vonzotta a magyar királyleány történetéhez, mert családja hagyománya szerint az ÁRPÁDHÁZI királyok leszármazottjának érezte magát.

WAUQUELIN ezt a történetet 1450 körül írhatta, mindenestre 1452 előtt, mert ez halálának évszáma. Tehát már ekkor élt a CROY-családban a magyar dolgok iránti érdeklődés. Valószínűleg abban a hitben iratta meg a könnyen érthető és komoly történelemhez illő prózában a magyar király lányának mesészerű történetét, mert őseinek históriáját kereste benne. Szép analógiát is idézhetünk erre vonatkozólag. Ugyanez a Jean WAUQUELIN írta át prózába Jó FÜLÖP rendelésére a híres *Girart de Roussilon* című chanson de geste-et, hogy megírja benne komoly formában Jó FÜLÖP burgundi herceg állítólagos őseinek történetét.²

A történetet megrendelő Jehan de CROY, Chimay grófja, nagyapja volt annak a Charles de CROYNak, akit 1486-ban I.

¹ Fogadjátok szívesen ezt a történetet, amint én azt meg tudtam írni az én fentnevezett uram, Jean de CROY rendelésére.

² V. ö. Georges DOUTREPONT, *La littérature française à la Cour des Ducs de Bourgogne*, Paris, Champion 1909. 26. l. E műben számos érdekes adatot olvashatunk Jean WAUQUELIN életéről és működéséről.

Miksa császár Chimay hercegi rangra emelt, helyt adva annak a bizonyításnak, hogy a CROY-család tagjai az első magyar uralkodóház egyenes leszármazottjai.¹

Ennek a magyar rokonsági öntudatnak irodalmi terméke lehet a Wauquelin-féle mű. WAUQUELIN megjegyzése határozottan arra utal, hogy a rendelésről a mű elvesztett elején is szó eshetett. Azt hiszem, hogy ha megkerül majd egyszer a műnek egy teljes példánya, az érdekes adatokat fog szolgáltatni a CROY-család eszármazási hagyományára nézve.

Különösebb eredménnyel biztatna a CHIMAY hercegi család könyvtárának átkutatása; ott talán még egyéb magyar vonatkozású írásművet is lehetne találni. A CROY-k és a CHIMAY-k nagy műpártolók voltak és nagy könyvtárt gyűjtöttek már a XV. század folyamán.² A magyar kutatásnak elsőrendű kötelessége volna ezt a lehetséges forrást felkutatni.

ECKHARDT SÁNDOR.

¹ A CROY-család leszármazásának igen bonyolult kérdéséről legutóbb írt NAGY Géza TURUL XXX. A kérdés azonban koránt sincs véglegesen tisztázva mindaddig, míg magyar részről meg nem vizsgálják a kritikus amiensi okmányok hitelességét.

² V. ö. Georges DOUTREPONT, id. m.